

TÁRCZA.

PSYCHOLÓGIAI MEGFIGYELÉSEK A HARCZTÉRRŐL.

Az osztrák-magyar hadsereg főparancsnoksága az 1918 júniusában lefolyt piavei támadás után elrendelte, hogy azok közül az ezredek közül, a melyek e harcokban részt vettek, két-két tiszt küldje be a támadással kapcsolatos pszichológiai megfigyeléseit és tapasztalatait a hadi iskolai előkészítő tanfolyam céljaira.

A szatmári 12. honvéd gyalogezred is — melynek kötelékében szolgáltam — bőven kivette a részét e harcokból, sőt derekasan meg is állta a helyét, a mit a támadás után nyert hivatalos királyi elismerés igazol.¹

Ezredparancsnokom engem jelölt meg azon tisztek egyikéül, a kiknek a fent említett pszichológiai megfigyeléseket össze kellett állítani. Ezek a feljegyzések szolgáltak alapul jelen soraimhoz s itt-ott kibővíttem még őket a piavei támadást megelőző, illetve követő harcokban nyert benyomásaimmal. Megfigyeléseim közelebbi megvilágítása végett szükségesnek látok még közölni egyet-mást a legénységről s azokról a körülményekről, a melyek között az említett események leperegtek.

A szatmári 12. honvéd gyalogezred tisztikara és legénysége nemzetiségi szempontból három részre oszlott: *magyarokra, ruténekre és oláhokra*. Kétségtelen, hogy a legértékesebb anyagot a magyarok képviselték; de a ruténekből és az oláhokból is époly jó katonát lehetett faragni, mint a magyarokból, ha tudott valaki a szájuk ize szerint nemcsak beszélni, hanem cselekedni is. A magyarok önálló

¹ Ezt a királyi dicséretet annak idején nem tették közhírré politikai okokból, mivel az elismerést nyert ezredek soraiban csak magyar ezredek szerepeltek.

feladatok megoldására sokkal alkalmasabbak voltak, mint a ruthének vagy az oláhok. Ők szellemiek tekintetében és vitézség dolgában kétségtelenül felette állottak a többieknek, azonban beletűzdelve a nemzetiségi legénység közé azokat is magukkal ragadták s így nem várt eredményeket érhattünk el velük. Az oláh legénység, mint tömegharcos igen jól bevált; erős testalkatánál és szívósságánál fogva nagy erőfeszítésekre volt képes. A ruthén, ki egész életét Máramaros erdőrengetegekben tölti, főképen az erdei felderítő harcokban volt nélkülözhetetlen.

Műveltség, kor és katonai képzettség szempontjából a lehető legkülönbözőbb elemek kerültek össze. A tűzvonalban harcoló tartalékos tisztikar legnagyobb része — különösen a háború utolsó szakában — néptanítókból és diákokból került ki, abból a két elemből, a mely a harctéren a legtöbb vért vesztette s a melynek itthon mind a múltban, mind a jelenben a legönzetlenebb munka mellett a legnagyobb nyomorúságban van osztályrésze. A legénységet a föld népe alkotta: a Szamos-hát parasztjai, Erdély oláh falvainak bockoros fiai s a máramarosi erdőrengetegek kevéssel beérő, egyszerű lakói, a kiknek a nyelvkincse alig haladta túl a háromszáz szót. Korra nézve is rendkívül különbözők voltak. A tizenhétéves, pelyhes állú gyermekifjú deresfejú családapákkal került össze. Katonai képzettségük nagyobb részt 6—8 hetes újonczkiképzésből, majd a hadtápkörletben való egy-két hónapos pótkiképzésből állott, a mit a legtöbbször hosszú, több hónapos harctéri szolgálat egészített ki.

Megfigyeléseim részint a Volhyniában 1916 nyarán lefolyt Brussilov-támadásból, részint az 1918 júniusi montellói csatából, részben pedig az októberi katasztrófális eredményű piavei, illetve Livenzamedelléki ütközetekből valók, hol a tűzvonalban összesen tizenhárom hónapot töltöttem. Harctéri szolgálatomat, mint egyévi önkéntes szakaszvezető, rajparancsnoki minőségben kezdtem s mint főhadnagy századparancsnoki minőségben végeztem, miközben arcvonal mögötti altiszti, szakaszparancsnoki, zászlóaljsegédtiszti és gyalogsági megfigyelő tiszti beosztásban is alkalmam volt több-kevesebb időt eltölteni.

A veszélynek a katonára való hatása s annak különböző fokában tanúsított magatartás.

A veszélyben az a legszerencsésebb ember, a kinek a természete nem hajlik a félelemre s azt a csekély félelmet le tudja győzni, a mi ösztönszerűleg minden emberben föllép.

A veszély növeli a bizalmat a fegyverek iránt. A legénység megtanulja szeretni azt a fegyvert, a mi az életét a veszélyben megmentheti. Növeli az alárendeltben a ragaszkodást az előljárhoz, de csak akkor, ha az előljáró a veszély pillanataiban mellette van és legalább is annyira ura marad akaratának, mint az alárendeltjei. Minél nagyobb a veszély, annál könnyebb a parancsnoknak a csapatra való befolyását érvényesíteni, mert annál inkább szükségét érzik egy olyan vezetőnek, a ki szélesebb látókörével és előrelátásával megmenti őket a pusztulástól. A lelkiismeretes parancsnokban a veszély beálltával előtérbe lép a felelősségérzet, a saját életével akkor már vajmi keveset törődik, a csapatjával egy testnek érzi magát, a mely test az ő eszével gondolkozik, az ő akaratával cselekszik s épúgy vigyáz a test minden tagjára, mintha a sajátja volna. A lelkiismeretlen parancsnoknál a felelősségérzéssel és kötelességtudással ellentétben az önfenntartás ösztöne lép előtérbe, az úrrá lesz rajta és csak a maga sorsával törődik, a csapatját pedig magára hagyja. Az alárendeltek öntevékeny működése ilyenkor ideig-óráig biztosíthatja ugyan a sikert, ha azonban azok is lelkiismeretlen parancsnokuk példáját követik, ez a legtöbbször pánikot idéz elő.

Hosszabb álló harcz után, a hol az emberek kevesebb veszélynek és nélkülözésnek kitettek, mint mozgó harcz közben, az első nyílt ütközetek jóval nagyobb hatással vannak az emberekre, mint a mikor már egy-két rohamon átestek. Az első ütközetekben sokkal inkább rabjai a félelemnek, ennél fogva kevésbé használhatók, mint a további ütközetek során. A pergőtűz, ha megfelelő rókalyukakban kereshet a csapat menedéket, nagyobb lelki felindulást nem okoz. Ha ellenben nincsenek gránátmentes fedezékek, az idegzetet a folytonos halálfélelem teljesen tönkreteszi, melyet a nagy morális hatást okozó robbanások a végsőkig fokoznak. Az az érzés, hogy a halál már csak perczek kérdése talán, lenyűgözi a lelket, az ember szinte belesüketül a zajba s belekábul a sűrű puskaporfüstbe, képtelen lesz józanul gondolkozni s fedezékéhez lapulva várja végétét.

A pergőtűz megszűntével azonban mindenki megkönnyebbülten lélezkedik fel, örül, hogy életben maradt s a rohamra induló ellenséget aránylag nyugodtan várja, hisz' nagyobb veszélyt, mint a mi pár percczel előbb még a fejük felett tombolt, már a roham sem hozhat. Ha tizszeres túlerő jön is a honvédekkel szemben, csak néhány erőteljes «rajta!» kiáltás szükséges a parancsnok részéről, hogy azok — be sem várva a támadókat — az árokból kiugorjanak és szuronnal, meg kézigránáttal rohanjanak rájuk. A tiszt jelenléte a legelső között

mindenkor biztosítja az ilyen roham sikerét, a mint azt a montellói harcokban sok ízben bebizonyolni láttuk. Roham közben eltűnik a félelem, senki sem gondol másra, mint arra, hogy az ellenségben nagyobb kárt tehessen. Mindenkit az elvakult düh és elkeseredés vezet, hogy bosszút álljon a pergőtűzben kiállott borzalmakért. Az izgalom ilyenkor a tetőpontra hág. Mindenki kiabál torka szakadtából azt, a mi épen a nyelvére jön. Az eszközöket, a mivel az ellenségben kárt tehet, nem válogatja, az egyik szuronyos puskával, a másik gyalogsági ásóval rohan az ellenségnek.

A visszavonuló ellenségnek rendszeren utána akarnak iramodni s ilyenkor sok fáradtságba kerül ismét rendet teremteni és arra kényszeríteni őket, hogy az üldözést tűzzel folytassák tovább. Roham közben a honvéd engedelmes, a parancsnok minden szavára hallgat és sohasem hagyja el őt.

A leírottak kidomborítására itt közlöm naplóm egy részletét az 1918 juniusi támadásból.

«A sebesültjeinket még el sem tudtuk szállítani a gránátverte házcsoport udvaráról, a mikor az olaszok ágyúi megdördültek és ismét égrengető pergőtűz kezdődött. Csak egy 80—90 centiméter mélyre ásott hevenyészett állás alkotta a fedezékünket. Gránát gránát mellett robbant fülsiketítő lármát okozva. Nehéz ekrazit-füst ereszkedett a környékre s közben hol jobbról, hol balról hullott reánk a kőtörmelék. Az életünkről már mindannyian lemondtunk, csak a pillanatot vártuk, a mikor a pokoli borzalmaknak véget vet egy könyörületes gránát . . . Körülnéztem, hogy van-e még mellettem élő ember? Egy harántgát mögé ebben a pillanatban vágott le egy huszonegyes s a tölcserjéből egy széttépett köpeny, egy kettévágott rohamsisak s egy csomó véres húsdarab repült a levegőbe . . . Iszonyattal lapultam vissza az árok mélyére és vártam, hogy szűnjön már egyszer ez az istenítélet. Csak az volt a szerencséje az embereimnek, hogy kevesen voltak — tizenöt-husz lépésnyire feküdtek egymástól — s így egy gránát legfeljebb csak egy embert tudott a másvilágra küldeni.»

«Gázriadó! A század balszárnyát gázgránátokkal lövi az ellenség! Feltesszük az álarczainkat, de csak ritka, sárga köd vonul át feletünk s csakhamar azt is szétverik a robbanó gránátok. Ekkor landadni kezd a tűzérsegi tűz, csak mögöttünk remeg a föld még mindig a sűrű gránátésó alatt. Most gyors iramban húsz-harmincz olasz repülő siklőzik az állásaink felé, vadul géppuskázva s az előttünk fekvő rekettyésben pokoli lármával megmozdul száz, meg száz pánczélsisak: rohamra indul az olasz. Kattogni kezd egy géppuska az állásunkból,

de egy gránát ebben a pillanatban darabokra tépi az irányzójával együtt. Néhány pillanat múlva már nyomában áll a másik géppuska, hogy az ellenség rohamoszlopát a földre terítse. Jobbról még haragosabban zakatolnak a géppuskák s riadt kiáltások röpködnek a levegőben: *«Jön a pánczélos autó!»* Már a mellvédünk előtt áll az olasz, alig tíz-tizenöt lépésre, a mikor nagy lármát csapva rájuk vetjük magunkat. Ebben a pillanatban elnémulnak a gépfegyverek s a géppuskások is kézigránátot ragadva rohannak utánam. Az eszeveszett kiabálásba beledörög egy-egy kézigránát s a sebesültek jajgatása összevegyül a harsány rajta-rajtával. Szuronyok villannak... valaki ki ragadja kezemből a kézigránátot és azzal üti agyba-főbe az olaszt... A repülőgépek még zúgnak fölöttünk... a géppuska ismét kattog a jobbszárnyon... végre véres fejvel meghátrál az ellenség. Az embe-reimet gyorsan két részre osztom s az egyik részt az egyik, a másik részt a másik oldalról küldöm, hogy elébük vágjanak, de oly kevesen vagyunk — mindössze nyolczan, tízen — hogy csak negyven olasz előtt tudjuk elzárni az útát. A míg a foglyokat hátrafelé kísérik, rajvonalba fektetem a honvédeket s üldöző tüzűktől halomra hullanak a menekülők.

Ütközetben az alárendeltek ítélő képességére való befolyást nyugodt magatartásával érheti el a parancsnok, a kinek igyekeznie kell a nyugodtságát még a legnagyobb veszély pillanataiban is jó példaadással átönteneni az alárendeltjeibe.

Volhyniában a lucki áttörésnél történt. Egy huszár főhadnagy volt a századparancsnokom. Visszavonulás közben azt a parancsot kapta zászlóaljunk, hogy minden áldozat árán is akadályozzuk meg az oroszok további előnyomulását mindaddig, míg dandárunk, melyet a körülférés veszélye fenyegetett, egérutat nem nyer. Az előnyomuló oroszok tényleg belénk botlottak, kicsi híjja, hogy járőrömmel együtt engem is nyakon nem csíptek.

Déli fél tizenkettőtől délután háromig szakadatlan puskatűz alatt állottunk. Az oroszok közben állásaink közvetlen közelébe férkőztek és a roham megkezdése már csak percek kérdése volt. Ekkor jött a parancs a visszavonulásra. A sűrű bokrok leple alatt egyenként lo-pódtunk hátra, míg a többiek a tüzelést zavartalanul folytatták. Századparancsnokom arca még most is elöttem van. Ő volt a leg-nyugodtabb mindnyájunk között. Egy golyó átfúrta a kulacsát, úgy, hogy csorogni kezdett a tartalma. Rá sem hederített. Mikor a század a rajvonalból teljes számban kilopódzott, egyik kezével megfogta a lova kantárát, másik kezében a térképet tartotta s miközben a golyók

csak úgy pattogtak körülöttünk, ő a legnagyobb hidegvérrel vezette ki a századot a mocsaras erdőrengetegből, talán évek óta nem használt ösvényeken keresztül, még mielőtt a zsák szája teljesen bezárult volna előttünk.

Minél nagyobb a veszély, vagyis minél kevésbé képes az ember józanul gondolkozni, annál inkább előtérbe lép a szokás, a begyakorlás jelentősége. Különös fontossága van ennek például a meglepetések-nél, egy szóval oly esetekben, a mikor az ember ítélőképessége egy-két pillanatra többé-kevésbé felmondja a szolgálatot, a mikor csak azt cselekszi, a mit az ösztöne parancsol.

A volhyniai állásharcokban történt, hogy egy zászlós éjnek idején kint volt járőrben a rajvonal előtt elterülő erdős terepen. Mikor már bizonyos távolságra behatolt az erdőbe, embereit lefektette s ő maga a sötétség leple alatt előre lopódzott. A mint egy széles fatörzs mögött megáll, a szó szoros értelmében csaknem belebotlik egy oroszba. Meglepetésében toroka szakadtából elkiáltotta magát: «Rajta!», — mire az orosz, a ki még jobban meg volt lepődve mint ő, ijedtében kiejtette kezéből a puskát és felemelte a kezét a megadás jeléül, míg a muszka járőr többi tagja, mintha puskából lőtték volna ki, úgy elrohant onnan. A zászlós diadalmasan szállította be foglyát a zászlóaljparancsnokhoz, a ki az orosz puskáját neki adta emlékébe.

Természetesen helytelen, ha valaki a begyakorlás rabjává lesz, mert szokatlan helyzetekhez nem tud alkalmazkodni. A montellói csata után történt, hogy egy arczvonalmögötti falu szélén ebédeltünk a szabad ég alatt, fehérre terített asztal mellett, mikor két hatalmas Caproni látogatott el hozzánk sűrűn bombázva körülöttünk a rétet. A fehér asztal persze jó célpont lehetett volna neki s így, mikor az első bomba felrobbant, a hányan voltunk annyi felé szaladtunk mellőle. Az étkezde gondnoka — polgári életében rőfőskereskedő — a kinek kissé szokatlan volt ez a muzsikaszó, mindenáron fedezéket akart keresni, de annyira megilletődött, hogy hirtelen az asztal alá bújott s arra nem gondolt, hogy egyrészt a legjobb célpontot választotta ki fedezékül, másrészt pedig az asztal deszkája bajosan fogta volna fel a Caproni barátságatlan küldeményeit.

Egyeseknek a többségre gyakorolt hatása, a személyiség hatalma.

Az egyes embernek a többségre gyakorolt befolyása a csapat erkölcsi értékétől függ. Alacsony erkölcsi színvonalon álló csapatnál egyeseknek a rossz példája magával ránthatja az egész csapatot, míg

mások bátorsága aránylag nem nagy eredménnyel jár. Ellenben egy jól, vagy közepesen fegyelmezett lelkes csapatnál néhány katona rossz példája csak megvetésre, de sohasem követésre talál, míg egyesek bátorsága az egészre döntő befolyású lehet.

A montellói ütközetekben volt egy zászlós a századomban, a kit semmire sem tudtam használni. Ha az olaszok pergőtüzet kezdtek, behúzódott egy gránátmentes fedezékbe, nem törődött senkivel és semmivel, csak jajgatott keservesen. Sehogy sem sikerült lelket önteni belé s mikor jött a támadás, ő akkor sem mozdult ki rejtekhelyéről. Engem végtelenül bosszantott a dolog, mert attól tartottam, hogy félelme a legénységre is átragad s akkor képtelenek leszünk az olaszoknak ellenállni. Aggodalmam azonban alaptalan volt. A legénység — a mint egy-két elejtett szóból hallottam — inkább mulatott rajta, semhogy követte volna a példáját s mikor az olaszok jöttek, az ő szakaszánál tartózkodtam, nehogy valami baj történjen. De mikor rohamra került a sor, az ő emberei épúgy megállták a sarat, mint a többiek; a rossz példa nem hatott rájuk, mert fegyelmezettek voltak.

Ütközetben a közvetlen vezető az, a kiben a csapat bizalma központosul. Ha ez a bizalom a vezető gyengesége folytán megrendül, a csapat a felényi teljesítményre sem képes, mint abban az esetben, ha a parancsnok bírja a legénység bizalmát. Ha ez hiányzik, akkor az alárendelt esetleg vonakodik teljesíteni a kiadott parancsot, mert parancsnokában nem látja a biztosítékát a kiadott parancs helyességének.

A Montellón zászlóaljunk körülbelül három nap alatt tizenhat támadást vert vissza, miközben a létszám egy harmadára leapadt, a többi két harmad pedig részint elesett, részint megsebesült. Fogságba azonban egy sem került. A honvédek emberfeletti dolgot hoztak létre. A viszonyok oly rendezetlenek voltak, hogy nemcsak szemben volt ellenség, hanem mögöttünk is mintegy két-három zászlóalj erejű olasz gyalogság állott felfejlődve, a kik az előnyomulásunkkor ott rekedtek. Ezek repülő útján álltak összeköttetésben a főerejükkel, a melytől elvágattak s minduntalan át akarták törni állásainkat részint azért, hogy kellemetlen helyzetükből kiszabaduljanak, másrészt pedig azért, hogy oldalba támadhassák főerőnket. Azonban minden erőfeszítésüket vérbefojtottuk annak ellenére, hogy három napon keresztül csak a foglyoknál talált élelmiszerből táplálkoztunk. Mivel pedig a mi lőszerünk elfogyott és utánpótlást hiába vártunk, nagyjából az olaszoktól zsákmányolt puskákkal, revolverekkel és golyószórókkal

lövöldöztünk, a mihez az elhagyott lövészárkokban elegendő lőszer találtunk. Itt közlöm harczi jelentésem egy részletét, mely a június 20-án hajnalban lefolyt ütközetről szól:

«Június 20-án del. 4 órára az ellenség tüzéségi előkészítés nélkül egyidejűleg intézett támadást arcból és hátunkból. Míg a szemközt jövő támadást visszaveri századom, a hátulról jövő ellenség ellen B. hadnagy vezet rohamra az éj folyamán tartalékba helyezett 3. századot. Mind az arcból, mind a hátulról jövő támadást kemény kézitusában utasítottuk vissza, miközben B. hadnagy, egy őrzetű és három honvéd hősi halált halt, egy szakaszvezető és hat honvéd megsebesült. Negyvenöt foglyot, egy golyószórót és számos puskát zsákmányoltunk.»

Ehhez hasonló ütközetek ismétlődtek meg a napnak minden harmadik, negyedik órájában, míg a *Montellón* voltunk. A honvédek a nagy megpróbáltatások ellenére is keményen állták a sarat, mert parancsnokaik folyton mellettük voltak, bátorították őket s megosztották velük utolsó falatjukat is és mert felvilágosították őket, hogy ha mi elveszünk, az válságos lehet a *Piaven* átkelt mind az öt hadosztályra nézve.

Hogy könnyítsek a helyzeten, folytonosan kértem az ezredparancsnokságot, hogy járjon közbe az iránt, hogy valamilyen tartalék csapatot tegyék ártalmatlanná a hátunk mögött rejtőző ellenséget. Mi oly gyengék voltunk ugyanis, hogy erre a célra nem volt elég emberünk. Egy tartalék ezrednek ki is adták erre a parancsot ismételtten is, azonban eredménytelenül. Egy lépést sem tettek előre, pedig nem lett volna nehéz a munkájuk; hisz ha megtámadják az ott rekedt olaszokat, akkor ezek két tűz közé szorulnak.

Az alárendelték bizalmát a közvetlen előljáró úgy nyerheti meg, ha az előljáró sokat érintkezik alárendeltjeivel, ismerik egymás gondolkodásmódját, természetét. Ha törődik velük s nem riad vissza attól, hogy magát az érdekükben exponálja; ha gondoskodik róluk, főképen az élelmükről s velük a bajban mindenkor együtt szenved és együtt harcol. Magasabb vezetők leginkább úgy nyerhetik meg a csapat bizalmát, ha kimélik alárendeltjeiket, fölösleges veszélynek nem teszik ki őket, kívánságaikat méltányolják, de főképen, ha a szükséges pihenőjükről, élelmiszerről és lőszerrel való ellátásukról minden körülmények között gondoskodnak.

A személyiség hatalma ütközethetnél sok esetben döntő befolyású lehet annak kimenetelére. Ha egy parancsnok meg tudja nyerni csapatjának nemcsak a bizalmát, hanem a szeretetét is, az a csapat

öt sohasem hagyja cserben, azzal a csapattal csodákat művelhet. Az ilyen parancsnok részéről egy bátorító szó új lelket önthet egy testileg már megtört, számban megfogyatkozott és látszólag hasznavehetetlen csapatba. A személyiség hatalma főképen a legveszélyesebb pillanatokban játszhat döntő szerepet, de különösen, ha emberfeletti teljesítmények keresztülviteléről van szó.

A személyi presztizs a csapatba szuggerálja a parancsnok nyugalmát, erőnkbe és vitézségünkbe vetett bizalmát s az ellenség fölött való fölény érzetét, ezért bír döntő befolyással a harc kimenetelére.

A Brussilov-támadásban az oroszok egy éj folyamán meglepetészerű támadással betörték az állásunkba. Általános fejetlenség támadt. Senki sem tudta, hogy mi történt. A katonák nagy része futva menekült az oroszok elől. Ekkor egy főhadnagy, a kit vitézségéről még a szomszéd ezredek is ismertek, elébük állott, megállította és villámgyorsan rendbeszedte őket, majd ellentámadásra indult velük. Ő maga is kézigránátot ragadott s a katonákat lelkesítve a csapat élén rohant előre. Az állást hajnalra vissza is foglalták, de a vitéz főhadnagy akkor már nem volt a katonák között. Atlótt halántékkal találták meg reggel a sebesültvívők . . .

Határozott vezényszóval pillanatnyi zűrzavarban a rend ismét helyreállítható, ha a parancsnok erélyes föllépéssel a parancs végrehajtását megköveteli. Az ilyen esetekben kiadott határozott vezényszók ismét visszaadják az alárendeltek nyugalmát, látván a csapatnak a parancsnokban összpontosuló együttműködését.

A «rajta!» kiáltás szerény véleményem szerint igen nagy fontossággal bír lélektani szempontból. *Ugyanis magát a rohamot legtöbbször nem a technikai eszközök, hanem a morális hatás dönti el. A melyik csapat nagyobb félelmet tud kelteni a másokban, a melyik azzal a szilárd meggyőződéssel indul rohamra, hogy az ellenséget ha török, ha szakad le kell győznie és meghátrálnia sohasem szabad, az a csapat győztesként kerül ki a rohamból. A kézigránát és a «rajta» a montellói harcok számos rohamánál döntő jelentőségűnek bizonyult. A «rajta» szó varázsa új lelket öntött mindig a rohamra induló honvédekbe és az olasz tömegek túlereje mindig megtorpant a rajtázó honvédek szuronyai előtt.*

A siker s a kudarc által előidézett hangulat befolyása a katonák lelki állapotára.

A siker, főképen ha azt nem nagy veszteségek árán érték el, emeli a csapat hangulatát, harezi kedvét és növeli önbizalmát. Minél

nagyobb az eredmény, annál inkább megerősödik az emberben az ellenség fölötti felsőbbtség érzése; nem fél az ellenségtől, mert tudja, hogy az gyengébb nála. Az eredmény különösen akkor növeli a csapat harcai kedvét és hangulatát, ha annak kézzel fogható következményei is vannak, például: ha foglyok, élelmiszer, lőszer, ruha, felszerelés is esik zsákmányul.

A kudarcz mind a csapatra, mind annak vezetőire nyomasztólag hat; de azért sem a csapat, sem a vezető nem veszi el a kedvét és reményét a legközelebbi siker kivívásához. A parancsnok igyekszik kiküszöbölni azokat a hibákat, a mik a kudarczot előidézték, ha annak oka a saját csapatban rejtett volna. A csapat azonban a kudarcz okát rendesen rajta kívül eső tényezőkben keresi, például az ellenség túleréjében, a szomszéd csapatok sikertelen harcaiban, a kedvezőtlen időjárásban vagy a vezetőkben. A júniusi piavei offenziva sikertelensége miatt a lehangoltság a csapatra és a parancsnokokra egyaránt kiterjedt, különösen azért, mert a rengeteg vér árán szerzett terület önhibájukon kívül kellett feladni. A kudarcz okát főképen a kedvezőtlen időjárási viszonyokban, az ellenség tűzérési és repülő fölényében keresték, a mivel a Piavén való hídverést s így az utánpótlást lehetetlenné tették.

Az összeomlásnál már más volt a helyzet. Addig, a míg a katasztrófa nem volt nyilvánvaló, mindenki bizott benne, hogy sikerül a támadást visszaverni. De mikor eljött a cseh csapatok árulásának, a mikor minden ponton a kétségbeesett menekülés jelei látszottak s nem a tervszerű visszavonulásé, ez oly deprimáló hatással volt a tisztikarra és a legénységre egyaránt, hogy csak az tudott elérni a csapattal némi eredményt, a ki kérlelhetetlen szigorral tartotta kézben őket. Ez azonban a legtöbb helyen nem történt meg. A legtöbben arra gondoltak, hogy ha már elvesztettük a háborút, mentsük meg legalább az életünket.

A felelősség.

Lelkiismeretes vezetők a vállukra nehezedő felelősség súlyát nem érzik kellemetlennek, ha megfelelő önbizalommal rendelkeznek. Ez sohasem zavarja őket elhatározásuk keresztülvitelében. A felelősség-érzet azonban megköveteli tőlük, hogy soha se tegyék ki a csapatjukat felesleges veszélynek, velük egynek érezzék magukat és róluk gondoskodjanak.

Ha hiányzik az önbizalom a lelkiismeretes vezetőben, a felelősség

súlyát sokkal nagyobb tehernek érzi, mint a nyugodt és erejében bízó parancsnok; ennél fogva kevésbé van bátorsága harcban határozott parancsokat adni.

Van olyan parancsnok is, a ki túlságosan lelkiismeretes, önbizalma van ugyan, de másokban nem bízik és a felelősség súlyát érezve, mindent maga akar elvégezni. Erre természetesen képtelen s így lelkiismeretessége kárba vész, eredményt felmutatni nem tud.

A különböző korú, foglalkozású és képzettségű legénység értéke.

A fiatalabb korú legénység általában mozgékonyabb, leleményesebb, bátrabb s így jobb hasznát vehetjük, mint az idősebb, családos katonának. Bár a fiatalsággal rendszerint a meggondolatlanság és tapasztalatlanság is együtt jár többé-kevésbé s ez némileg az idősebbek felé billenti a mérleget.

A legjobb katonának a földműveseket s a szabadban élő pásztorembereket tartom, a kiknek a természettel összenőtt a lelkük s így a harctéren, az Isten szabad ege alatt jobban otthon érzik magukat, az időjárás viszontagságait könnyebben tűrik, mint a városban élő, kényelemszerető mesterember vagy kereskedő.

A képzett, értelmes katona sokkal többet ér, mint a tanulatlan ember. Jobban letudja küzdeni a szenvedéseket, ütközetben szélesebb látókörrrel, több előrelátással rendelkezik, jobban alkalmazható mindenre és ügyesebb a technikai eszközök kezelésében. Egy fiatal, intelligens erőkből álló csapat mindenkor aránytalanul többre képes, mint az a csapat, a melyeknek kevésbé értelmes, idősebb a legénysége.

Az erkölcsi eszmék hatása a harczosra.

A különböző erkölcsi rugókat nem akarom részletezni; csak néhány példát fogok elmondani, csak egy-egy levelet óhajtok kitépni abból a babérkoszorúból, a mi a négyesztendős háború dicső harczai-ban honvédeink homloka köré fonódott.

A legfőbb erkölcsi eszmék, a mik a lelkesedés tüzét derék honvédeinkben akkor is ébren tartották, a mikor számban erősen megfogyatkoztak és erőben teljesen megtörttek, *a lángoló hazaszeretet, a kötelességérzés és az ellenség iránt való izzó gyűlölet voltak, a mik minden katona lelkét áthatották. Ezek az eszmék egyeseknél a vallás, a bosszúvágy, a becsvágy, a dicsvágy s az előljáráshoz való ragaszkodás eszméivel egyesültek. A hazaszeretet után különösen ez utóbbi játszott kimagasló szerepet az erkölcsi rugók között.*

Mint a hazaszeretet mintaképe, egy fiatal hadnagy maradt meg legjobban az emlékezetemben, a ki midőn századát rohamra vezetve halálos lövést kapott, az utolsó szava is ez volt: *«Fiúk, csak előre!»*.

A vallásosság különösen a román honvédek erénye. Az elesett román honvédek zsebében mindig megtaláltuk az imakönyvet. Emlékszem egy elesett katonára, a kinek a puskája mellett hevert a nyitott imakönyv s a kezében az olvasó.

A *Doberdón* egy román zászlós folyton egy dolinába járt ki imádkozni, míg egy gránát darabokra nem tépte épen imádság közben.

A lelkesedés és az ellenség iránti gyűlölet a rohamok izzó perczeiben érte el tetőpontját. A lelkesedés mindenkit annyira magával ragadott, hogy nem nézte mennyi ellenséggel áll szemközt, gondolkodás nélkül rohant a támadó tömegekre s az ellenség iránti gyűlölettől és elkeseredéstől hajtva ősmagyar virtussal aprította az ellenséget.

Az előjáróhoz való ragaszkodás számos ragyogó példaképe közül egy tizedest és egy honvédet említek. A *Montellón* mind a ketten megsebesültek. Az egyiknek a kezét lőtték át, a másik súlyos légnyomást kapott. Kórházba azonban egyikük sem akart menni. Azt mondták, hogy most, a mikor a veszély a legnagyobb és szükség van minden katonára, nem akarják cserben hagyni a századparancsnokukat. A helyzet ugyanis akkor már nagyon válságos volt, a folytonos gránátűzben senkinek sem volt az élete biztos s csak perczek kérdése volt, hogy egy megisméltető erélyes támadásnál mindannyian megsemmisülünk, vagy fogságba kerülünk.

Egy másik eset a póttestnél történt. Volt az újonczok mellett egy ügyes altiszt, ki nem rég került haza sebesülten a harcterről. Előjárói megbízhatósága miatt nagyon megbecsülték és nem akarták egyhamar visszaereszteni a harctérre. Volt azonban a harctéren egy századparancsnoka, kihez mindenkinél jobban ragaszkodott s kivel annak idején egyszerre sebesült meg Szerbiában. Ez a százados épen akkortájt készült a póttesttől a harctérre indulni egy menetzászlóaljjal, a mikor a szakaszvezető a pótzászlóaljhoz került. Mikor erről értesült az altiszt, tüstént jelentkezett a századkihallgatáson azzal a kéréssel, hogy osszák be őt is a menetzászlóaljba, mert mindenáron régi századparancsnokához szeretne kerülni. Pótszázadparancsnoka azonban nem akarta kiengedni a kezéből az ügyes fiút, meg azt is gondolta, hogy nem fog ártani neki egy kis pihenés a hosszú harctéri szolgálat után; ennélfogva a kérését nem teljesítette. Ő azonban nem nyugodott bele ilyen egyszerűen a dologba. Hanycag lett, látszó-

lag ivásnak adta a fejét s a kötelességét igyekezett minél hiányosabban teljesíteni. A régi megbízható *Balog*ból egyszerre megbízhatatlan lump lett, a kit csaknem minden nap be kellett csukni valamiért. Turpisságai miatt gyakran megjelent pótzászlóalj-kihallgatáson is. Egyszer aztán a pótzászlóalj-parancsnok megúnta a sok büntetést s ráírvált: «Ez a semmirevaló már megint rossz fát tett a tűzre! Ennek nem használ már más, csak a harcztér! Százados úr! Még ma ossza be a holnap után induló menetszázadba!»

A szakaszvezetőnek felcsillant a szeme örömeiben. Elérte célját, mely szép szóval nem sikerült ugyan, de egy kis ravaszsággal mégis keresztül vitte. Mégis csak a régi századparancsnokával ment ki másodszor is a harcztérre.

A honvédek kötelességtudását a montellói harcokban szépen láttam kidomborodni a küldönczök és a sebesültvivők nehéz, önfeláldozó teljesítményeiben. A századok és a zászlóalj közötti telefon-összeköttetés a rajvonalba töltött három nap alatt csak egy félóráig működött, azon túl nem lehetett helyreállítani, mert a folytonos gránát-tűz a vezetékot húsz helyen is elszakította addig, a míg egyszer végigmentek rajta. Így az összeköttetést csak küldönczök révén tarthattuk fenn. Ezek a küldönczök a kötelességtudás mintaképei voltak. A körülbelül egy kilométernyi távolságra lévő zászlóaljparancsnokságot néhány perc alatt megjárták a jelentéssel, pedig nagy gránát-tűzben, sokhelyütt térdig érő sárban jártak és sokszor gránát-tépte ruhával, sebesülten tértek vissza.

A sebesültvivők is emberfeletti teljesítményeket végeztek: a legnagyobb gyalogsági és tűzérségi tűzben hozták ki és kötözték be a sebesülteket. Pihenésük egy perczig sem volt; a mint az éjtszaka bekövetkezett s a tűzérségi tűz egy kissé enyhült, a nehéz sebesülteket és a halottakat kellett a hordágyon hátra szállítaniok. Három nap alatt kilencz sebesültvivőből csak kettő maradt. A többi részint elesett; részint megsebesült.

A kötelességtudás legszebb példáját azonban Oroszországban láttam. A Brusszilov-támadásban állandóan sokszoros túlerővel támadtak az oroszok úgy, hogy minden honvédnek legalább nyolcz-tíz ember helyett kellett harcolnia. Az oroszoknak egy támadása közben az egyik géppuskánk mellől egymásután lötték ki a kezelő legénységet. Mikor az utolsó is megsebesült, nem maradt más hátra, mint a szakaszparancsnok — egy fiatal hadnagy —, a ki átvette a helyét a sebesült irányzónak.

Egyszer aztán az orosz golyók pikk-pakkja elcsendesült, a Góliáth-

termetű muszkák talpra álltak s nagy, lomha mozdulatokkal czamogtak az állásaink felé, mintha a golyóinkkal mit sem törődnének. Pedig a géppuskánk csak egyre kattogott s ugyancsak sűrű rendekot vágott itt-ott az ellenségbe. A muszkák mégis betörtek. A hadnagy lőtt az utolsó pillanatig. Ekkor a harántgát mögül hirtelen előtte termett egy orosz és hasba szúrta. Aztán, mint a ki jól végezte a dolgát, tovább rohant.

A hadnagy nem halt meg mindjárt. De már érezte, hogy nem sok ideje van hátra s látta, hogy minket tovább szorít visszafelé a gőzhenger. Erre előrehajolt a géppuskája fölé, kivette a záródugattyút s hogy az oroszok ne használhassák többé, ha már zsákmányul is ejtik, a mennyre az ereje még engedte, beledobta a posványos árokba... Hogy meddig élt még aztán, nem tudjuk. Mikor este visszavertük az oroszokat, ő még mindig ott feküdt géppuskájára borulva, de két csillogó szemét nem nyitotta fel többé...

Udvarý Jenő gyalogsági főhadnagy.